

Poznámky k interpretácii neznámeho rukopisu Štefana Krčméryho *Vajanský*

ANNA ZELENKOVÁ (PRAHA)

„*Má práce o Vajanském bude jistě předně estetizující, a to v míře daleko větší, než Vaše vzácná práce o Turgeněvu,*“ napísal Štefan Krčméry v liste 9. 12. 1933 pražskému slavistovi Jiřímu Horákovi, v ktorom sa mu zveroval so svojou pripravovanou štúdiou k osobnosti S. Hurbana Vajanského. Daná štúdia sa však nenachádza v publikovanej bibliografii prác Š. Krčméryho, ktorá bola uverejnená v zborníku *Biografické štúdie V.* (Martin, Matica slovenská 1974, s. 311–349). Zmienku o pravdepodobne existujúcom texte nie je možné zachytiť ani v rozsiahlej odbornej literatúre.

Po výskume v pražských archívoch a personálnych pozostalostiach sa nakoniec podarilo nájsť rukopis tejto štúdie, napísanej pravdepodobne v roku 1933–1934. V mojom príspevku uvádzam prvú informáciu o štúdiu s názvom *Vajanský*. Ide o nálezovú správu, ktorá má obrysový charakter, a preto neprináša podrobnú a komplexnú interpretáciu uvedeného rukopisu, rekapituluje iba základné fakty tohto objavu a kontextové literárnohistorické súvislosti. Podrobnejšiemu rozboru a publikovaniu kritického edičného spracovania rukopisu sa budem venovať v rámci grantovej úlohy *Vzájomnosť a nevzájomnosť. Sondy do česko-slovenských literárnych vzťahov*. Zároveň publikujem dva listy Š. Krčméryho J. Horákovi z decembra 1933, ktoré sa dotýkajú daného rukopisu, a na ukážku prikladám stručný úryvok z rukopisného textu, v ktorom sa Krčméry venuje aj vzťahu S. Hurbana Vajanského k českému kultúrnemu kontextu.

Š. Krčméry patril medzi najvšestrannejšie orientované literárne osobnosti u nás a prostredníctvom redigovania časopisu *Slovenské pohľady* sa stal intelektuálnym arbitrom slovenskej kultúry. Práve na vrchole svojej profesionálnej kariéry prijal od T. G. Masaryka ponuku na doktorát, a tak sa dostal na tri mesiace do Prahy a jedným z posudzovateľov jeho dizertačnej práce *Príspevek k dějinám básnické školy Štúrovy*, ktorú obhájil na Karlovej univerzite v Prahe a bol promovovaný 29. 11. 1930, bol aj Jiří Horák, profesor slavistiky na Karlovej univerzite. Po Vlčkovskej smrti (1930) konzultoval Krčméry práve s J. Horákom, ktorý patril k intelektuál-

nemu okruhu okolo prezidenta T. G. Masaryka a jeho dcéry Alice. Po ťažkých okolnostiach, ktoré Krčméryho postihli a po liečebnom pobyte (na ktorom bol spolu so svojou ženou Helou) v Ženeve, sa Krčméry na určitý čas presťahoval s rodinou do Prahy, kde sa mal podľa želania Alice Masarykovej, ktorá nad ním držala ochrannú ruku a pomáhala mu, a na odporúčanie ministra školstva a národnej osvety I. Dérera pripravovať k habilitačnému konaniu práve pod Horákovým vedením. Krčméry nastúpil koncom mája 1933 pracovať do Slovanského ústavu v Prahe. Jeho členom sa však stal už predtým, 28. 3. 1929 bol na odporúčenie práve J. Horáka a M. Weingarta spolu s J. Škultétym zvolený za člena I. kultúrneho odboru Sboru pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi. V Slovanskom ústave sa s Horákom dohodol na práci na zostavovaní bibliografického súpisu slovacik, napr. slovenských etnografických štúdií. Práve o svojej práci v Slovanskom ústave v Prahe, o pokračovaní zhromažďovania bibliografických údajov a o stave svojej práce Horáka pravidelne informoval vo svojej korešpondencii a v liste z 9. decembra 1933 uviedol: „*Jak by já nevyhověl Vaši žádosti ohledně literatury o Vajanském! Začal sem listováním v Národních novinách a v Čase, také v Osvětě ... Ale literatury o něm mnoho není.*“

Ide o nestránkovaný, perom napísaný rukopis na 118 stranách formátu A5, ktorý je podpísaný Ján Jesom a na titulnej strane je uvedený názov – *Vajanský*. Rukopis nie je datovaný, na titulnej strane je uvedené iba miesto vzniku – Praha. Iba zo zistených informácií (najmä z korešpondencie, v ktorej Krčméry sám píše o danej štúdií prof. J. Horákovi, s ktorým bol v neustálom kontakte, a z odvodených časových súvislostí) vieme, že ide o koniec roka 1933, keď už nepôsobil v Matici slovenskej, ale žil v Prahe a pracoval v Slovanskom ústave pod vedením prof. Jiřího Horáka. List z 9. 12. 1933 uverejňujem v celom znení, pretože priamo informuje a zhruba charakterizuje danú štúdiu. List z 2. 12. 1933 je tiež zakončený vetou: „*Rozumie sa, o Vajanskom píšem, a s chuťou.*“ Rukopis o Vajanskom mal byť pravdepodobne súčasťou habilitačného spisu, ktorý chcel Š. Krčméry predložiť v rámci odboru dejín slovenskej literatúry. Ako je už známe, tak táto habilitácia sa zo zdravotných dôvodov Krčméryho nakoniec neuskutočnila, v polovici 30. rokov zosilnela jeho duševná choroba, pretože ešte pred prázdninami 1934, ktoré strávil v nemocnici, napísal 2. 7. 1934 Horákovi slová plné pracovného oduševnenia: „*Neviem, aké budú prázdniny. Ale kdekoľvek budem cez ne a prípadne po nich, budem v práci pokračovať.*“

Rukopis štúdie kompozične pozostáva z 12 očíslovaných kapitol, ku ktorým je pridaná aj sponkou pripnutá záverečná, neočíslovaná kapito-

la. Štúdia má zo žánrového hľadiska charakter estetizujúcej eseje, analyzujúcej Vajanského ako človeka i umeleckú osobnosť, ktorá mnohostranne obohatila slovenskú literatúru. Je tu pre Krčméryho typický intuitívny a lyrizujúci prístup k téme. Subjektívnosť jeho autorského štýlu odkrýva aj Vajanského vnútorný svet, jeho jedinečnosť a neopakovateľnosť, ktorá súvisí s úsilím zaradiť slovenského realistu do generačného procesu.

Jednotlivé kapitoly Krčméryho rukopisu sa obsahovo venujú nasledujúcim tematickým okruhom: Prvá kapitola analyzuje pseudonym Vajanský, v ktorom „svietia svätotajnske ohne“. V druhej kapitole Krčméry spomína na ženu S. H. Vajanského Idu Dobrovitsovú a zachytáva aj svoje osobné stretnutia s autorom. Objavujú sa tu analogické motivické okruhy s básňou *Vajanský* z roku 1935 (*Výber z diela I.* Bratislava, SVKL 1953, s. 312), v ktorej tiež nachádzame, tak ako aj v rukopise, motív osamelého básnika kráčajúceho mestom. V nasledujúcej kapitole sa Krčméry venuje začiatkom „mladého Vajanského–básnika“, jeho príchodu do Martina na jeseň 1878 a spolupráci s J. Škultéty, keď od roku 1880 spoločne vydávali *Slovenské pohľady*. Podľa Krčméryho – s Vajanským a Hviezdoslavom „slovenský duchovný život dostával sa do novej fázy vývinu zreteľne“. Štvrtá kapitola analyzuje slovenské a české korene poézie *Tatier a mora* a podáva základný tematický a prozodický rozbor Vajanského veršov. Piata kapitola prináša interpretáciu sociálnej a agitačnej podstaty Vajanského poézie, ktorú necharakterizuje ako revoltu, ale ako „smútok drotársky“. Ďalšia kapitola sa už venuje Vajanskému–beletristovi v kontexte domácej aj svetovej prózy, v ktorej Krčméry Vajanského porovnáva s ruským realizmom Turgeneva, Čechova a najmä Dostojevského. Zachytáva jeho vývoj od prvých próz až po *Letiace tiene*, ktoré hodnotí ako „hľadanie nového človeka“. Krčméry sa snaží odhaliť poetiku Vajanského próz, pre ktorú je charakteristická „citová napätosť“, „realizmus bez drsnosti“ a odlišnosť od hlasistickej generácie. „Mladý muž veľkého nadania dával sa celý literatúre. Dával sa literatúre malého a porobeného národa. Schopný obetovať.“

V siedmej časti Krčméry vyzdvihuje Vajanského „vieru v slovo“, ktorá potláča zmyslosť jeho poetiky (na rozdiel od Hviezdoslava). Krčméry sa tu tiež vyznáva aj zo svojho osobného vzťahu k Martinu a jeho osobnostiam (P. a M. Mudroňovci atď.), osobná psychológia Martina je doplnená zážitkami z redigovania *Slovenských pohľadov*. Osmá kapitola sa venuje citlivému a problematickému vzťahu Vajanského k židom. Podľa Krčméryho Vajanský na jednej strane videl „kultúrnu silu židovskú“, ale na druhej strane ich cítil „píjavicami“. V podtexte autorových reflexií nachádzame skutočnosť, že Vajanský sa tzv. židovskou otázkou zaoberal

najmä z narodnohospodárskeho pohľadu a že „*nedovidel, zdá sa, jej význam duchovný*“. Vajanský židom vyčítal, že „*duch našej zeme*“ je im cudzí a že inklinujú skôr k maďarskej literatúre. V deviatej časti rozoberá národnú otázku vo vrcholných prozaických dielach Vajanského *Suchá ratolesť* a *Koreň a výhonky*, zdôrazňuje jeho metaforický pohľad na národný život ako strom so svojou suchou ratolesťou i s koreňmi – „*Strom slovom ožije. Slovom žije. Schne ratolesť, v ktorej prestane pulzovať slovo národné.*“ Krčméry neobišiel ani Vajanského otázku zemiaľstva, „*či pulzuje v ňom miazga národného života, či schopná je vetev dostať sa ešte do kolobehu životadarných sil.*“ Na túto problematiku nadväzuje aj nasledujúca časť, v ktorej podrobne interpretuje motívy a kompozíciu zemiarskej novely *Babie leto* – sociálny živel jeho beletrie a poézie. Na rozdiel od Vajanského poézie, ktorú v porovnaní s veršami P. O. Hviezdoslava považuje za abstraktnú a civilizačnú, vyzdvihuje jeho prózu, v ktorej vidí hlavný význam Vajanského. V rozsahom najväčšej kapitole sa Krčméry venuje vzťahu Vajanského ku hlasistickej generácii, pripomína vývoj a peripetie vzájomného postoja Vajanského k Masarykovi, ktorý sa od porozumenia dostal ku konfliktu a až k vzájomnému rozchodu. Podľa Krčméryho išlo o nedorozumenie dvoch veľkých osobností, ktoré rozdeľovali najmä názory na Rusko a jeho kultúru. V poslednej očíslovanej kapitole si Krčméry dáva otázku, čo sa dá považovať za vrchol Vajanského a pri svojej odpovedi vychádza z jeho recepčných ohlasov v slovenskom a českom kontexte. Pravdepodobne národne najsilnejší je Vajanský v *Kotline*, kde je „*najväčší v hneve*“ a kde „*rytmus Slovenska pulzuje medzi domovom a svetom*“. V záverečnom, neočíslovanom zhrnutí, ktoré má charakter samostatnej kapitoly, Krčméry rekapituluje základné znaky Vajanského štýlu, jazyka a poetiky, a to nielen zo slovenského a českého hľadiska, ale aj z európskeho kontextu, zdôrazňuje jedinečnosť a veľkosť literáta, ktorý vzbudzoval nadšenie i odpor navzájom, ale nikoho nenechal ľahostajným.

„*Vo Vajanskom paberkovat' budú stolačia ... hľadá rytmickú rovnováhu prírody a civilizácie, zmyslov a mysle, v tom je rytmus jeho života. Ak v štýle je človek, v štýle ho poznáš.*“

o o o o

V závere uverejňujem dva listy Š. Krčméryho J. Horákovi z decembra 1933, v ktorých je zmienka o jeho pripravovanej štúdiu k osobnosti a tvorbe S. Hurbana Vajanského.

1.

Vážený a milý pane Profesor,

2. XII. 933

mám k vám dôveru a skladám túto prosbu, dávnejšie už napísanú, i s prílohami do Vašich rúk. Ak za dobré uznáte, škrtnite v texte Karlovu univerzitu a napíšte Univerzitu Komenského. Ako vidíte, bolo to už dávnejšie napísané, pred jubileom Škultétyho. Neviem, prečo prichodím s tým „post festa“. Ale „habent sua fata“ všetky veci na svete. Rozumie sa, o Vajanskom píšem, a s chuťou.

Váš oddaný

Praha XII
Radhošská 6

Št. Krčméry

2.

Vážený a milý pane Professore,¹

píši Vám aspoň týchto niekoľik riadkov, poněvadž dávate mi nádej, že budeme moci promluviť o veciach obšírněji. Snad na procházke v čerstvom zimnom vzduchu. Jak rád bych Vás – knihomola! pojal sebou jednou smerom k Strašnicím, aneb kde by Vám bylo libo.

Jak by já nevyhověl Vaši žádosti ohledně literatury o Vajanském! Začal sem listováním v Národních novinách a v Čase, také v Osvětě. V Národních novinách (ted' píšeme Národnie noviny) našel sem příspěvky Vajanského, v Osvětě báseň jeho. Ale literatury o něm mnoho není. Také ne později. O jeho počátcích umně psal Vlček v Dejinách literatury slovenskej,² pak psal o něm víckrát (hlavně Hurbanovia vo väzeniach)

¹ Daný list je publikovaný in: A. Zelenková: *Slovenská prozódia a verzifikácia v rukopise Štefana Krčméryho (1935)*. Praha, Slovanský ústav, Euroslavica 2006, s. 111-112.

² J. Vlček: *Dejiny slovenskej literatury*. 3. vyd. Turčiansky Sv. Martin, Matica slovenská 1933 (Vajanský, s. 340-350).

prof. Pražák,³ z mladého pokolenia Andrej Mráz.⁴ A pak několik článků v Slovenských pohľadech a niekoľik nekrologů a jubilejních spomínek. Budu se usilovati, abych vše důležitější registroval pro Ústav.⁵ Rád bych také udělal pro Ústav víc, poněvadž zdá se mi, že touto svou prací tak vzácného a vysokého stipendia nezasluhuji. Má práce o Vajanském⁶ bude jiste předně estetizující a to v míře daleko větší, než Vaše vzácná práce o Turgenevu.⁷ (Napište mi, pane Professore, laskavě, z čeho to je odtlaček; nevím jak citovat tuto Vaši práci v své studii o Vajanském. Četl jsem ji se záujmem, ačkoliv s její estetickou stránkou málo souhlasím. Otce a děti⁸ chápete lépe než Karcevskij,⁹ který uvěřil, že Bazarov je skutečně typ nihilistický, ale přece jak polovičatě ho interpretujete! Nečetl ste úvahy Vajanského v doslovu slovenského vydání?¹⁰ Mám tušení, že je nejlepším, co o tomto Rusu (Bazarovu) napsáno bylo. Ale to stvrzovati ne mně přichází,

³ A. Pražák: *Hurbanovia vo väzeniach*. Žilina 1933; ďalej napr. *Studentská léta Svetozára Hurban Vajanského*. Zborník FF UK 3. Bratislava 1925, s. 263–395.

⁴ A. Mráz: *Svetozár Hurban Vajanský*. Bratislava 1926.

⁵ Š. Krčméry pracoval v Slovanskom ústave v Prahe od konca mája 1933, po návrate zo Ženevy. Prácu pre Slovanský ústav vykonával v podstate až do decembra 1934. Vyplýva to z korešpondencie s J. Horákom, uloženej v Archive AV ČR v Prahe.

⁶ Ide o nájdený rukopis Š. Krčméryho *Vajanský* (podpísaný Ján Jesom), v rozsahu 110 rukopisných zápisníkových strán. Rukopis sa edične pripravuje k publikovaniu.

⁷ J. Horák: *Ivan Sergejevič Turgeněv*. (Úvod.) In: I. S. Turgeněv: *Jarní vody – Rudin*. Prel. J. Hertl. Praha 1932, s. 7–25. Tiež zvláštny odtlačok – J. Horák: *Ivan Sergejevič Turgeněv*. Praha 1932. 21 s.

⁸ I. S. Turgenev: *Otcy i deti* (Otcovia a deti). 1862.

⁹ Sergej Karcevskij (1884–1955), ruský lingvista, ktorý sa príležitostne zaoberal aj literárnou históriou, od roku 1922 žil v Prahe ako emigrant a člen Pražského lingvistického krúžku, v roku 1928 zakladateľ Institutu d' Etudes slaves v Ženeve, kde v roku 1933 bol na zdravotnom pobyte aj Š. Krčméry. V publikácii *Bibliografija literatury o I. S. Turgenevu 1918–1967* (Ed. L. N. Mazarov a A. D. Aleksejev. Leningrad, Nauka 1970) sú uvedené iba dva záznamy od S. Karcevského – rec. S. Karcevskij: *Sovremennyje zapiski*. Paríž, 1921, č. 5, s. 380–383 (J. Nikolskij: Turgenev i Dostojevskij. Istorija odnoj vraždy. Sofija 1921. 108 s.); rec. S. Karcevskij: *Sovremennyje zapiski*. Paríž, 1922, č. 9, s. 373–377 (Tvorčestvo Turgeneva. Sbornik statej pod red. I. N. Rozanova i J. M. Sokolova. Moskva, Zadruga 1920. 233 s.).

¹⁰ S. H. Vajanský: „*Otcovia a deti*“ a *beletria*. Doslov k Turgenevovmu románu *Otcovia a deti*, preložil M. Ivanka. Martin 1904, s. 339–359. Pretlačené in: S. H. Vajanský: *State o svetovej literatúre*. Bratislava, Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry 1957, s. 211–226.

nýbrž Vám. Pokládáme Vás za veľkého znalca Slovanů, také východních. Věru, věru. „Muž hluboké víry.“ Dodal bych jen, že rozumuje o pozitivistické vědě. Rozumuje. Věří v jiné. V slunce a v zdravou vůni sena. A tuší Boha.)

Byl-li Vajanský a je-li Škultéty rovnocenný duch Masarykovi. Nerad dělám tyhle hierarchie, je v nich pořád něco římského víc než byzantského, ale když už to bych řekl, že Škultétyho, jako ducha vědeckého, ne filosofa, stavím vyše Masaryka. Tuším ho také v úzadí národopisu slovenského. Jak hezkou úroveň měly by malé svazčky Sborníku Mus. slov. sp.! Jak Vy ste mu křivdil v svém přehledu práce národopisné!¹¹ S Vajanským sem ještě pořád ne docela na čistom. Mám tušení, že byl větším duchem od obou. Od Škultétyho a také od Masaryka. Znáte fotografii z Mazáčova literárního Sborníku, kde jsem nahodile zachyten uprostřed Škultétyho a Masaryka. Právě u hrobu Vajanského.¹² Pamatuji si, řekl sem tehdy: Čím viac času prejde ponadeň, tým bude krajší. – Myslíl sem na pomník, ale vztahuje se také na duchovní zjev. Na myšlenku.

Připojuji také několik lístků, které sem Vám napsal ohledně Vášho úsudku o mé větší práci Slovenská poezia. (A co dělá Vaše Slovenská?) Neposlal sem Vám to. Snad toho bylo také víc. Ale teď se tím pobavíte snad.

A nezlobte se na mne.

Moje žena Vám děkuje za krásný květ a těšíme se společně, že Vás příští týden také u nás uvidíme.

Váš

9. XII. 933

Štefan Krčméry

Příkladám ukázkou z rukopisu Š. Krčméryho *Vajanský*. Ide o krátku časť zo 4. kapitoly, v ktorej Krčméry analyzuje korene Vajanského poézie, a úryvok z 11. kapitoly, v ktorej charakterizuje vzťah Vajanský – hlasisti a dotýka sa aj Vajanského vzťahu k T. G. Masarykovi. Text nechávam

¹¹ J. Horák: *Národopis československý. Přehledný nástin*. Praha, B. Janda 1933. 168 s. Zvláštní přetisk z Československé vlastivědy. Sv. 2. Člověk. Red. J. Horák, J. Matiegka a M. Weingart, s. 305–472.

¹² V zborníku *Slovenská prítomnosť literárna a umelecká*. Redig. J. Smrek. Praha, L. Mazáč 1931, je na s. 64 uverejnená fotografia J. Škultétyho, Š. Krčméryho a T. G. Masaryka pri hrobe S. Hurbana Vajanského.

v maximálnej miere autentický, opravujem iba gramatické chyby (dopĺňam dĺžne, opravujem ly/li, s/z podľa dnešného pravopisu atď.). Snažím sa tým ponechať osobitý štýl Krčméryho písomného prejavu. Do textu vkladám aj poznámky Krčméryho, ktoré sa v rukopise nachádzajú za textom. Vyznačujem ich zvlášť a píšem kurzívou.

Ján Jesom: Vajanský (Praha, nedatované)

4

Ale Vajanský, taký, akého ho známe z *Tatier a mora* (1880) nie zo Scheffela vyrástol. Strovil ho v sebe iste tiež, ako stroví sa v duši človeka všetko, čím sa ona skutočne zaujme, no živné korene poézie tejto vzácnej knihy sú iné. Sú domáce. Slovenské a české.

Tieto korene určujú zväčša základný rytmus umeleckého diela, ktorý nemôže sa nezrkadliť i v stránke prozodickej. Chomiakova má v motte zväzku svojho Vajanský, no nie z neho vychodí. V jednom z jeho veršových typov poznáš slovenský alexandrín, chalupkovsky vo štvorveršia lomený. I zvuk jeho slova je tam chalupkovský. Vedľa neho výdatne zastúpený je potom v mladej poézii básnikovej verš jedenástslabičný, delený cezúrou na skupiny 5+6.¹³ (poznámka Krčméryho). Temer ani niet inej regule v tomto verši, ako počet slabík a cezúra, ktorá tvorí takt päťslabičný a šesťslabičný. Je to celkom v duchu poézie štúrovských básnikov. Len pravidelnejšie v cezúre. Päťslabičný takt, akokoľvek je zložený, ak je schopný prijať na prvej slabike časť vetného prízvuku, rozdelí sa na 3+2 slabiky rytmicky. Šesťslabičný tak často rád sa delí na 4+2, výnimečne na 3+3. Je to Kuzmányho

Tajdi mi s očú s podvodnými klamy.

'x x x / 'x x // 'x x x x / 'x x

ale i Bottove žalárne scény *Smrti Jánošíkovej*, vyvažujúce sa s veršom 12 slabičným, ktorým znie voľný život družiny na Kráľovej holi, verš Chalupkov zo slávnej *Mor ho!* Tiež je taký. A prototyp verša tohoto je u Mickiewicza a v jeho slovenských, priamych nasledovníkoch, na prednom mieste u Janka Matúšku.

¹³ *Poľažne trinásťslabičný, rytmickou sugesciou blízky (pozn. Krčméryho).*

V Púchove svato, zvony hlasno zvonja.

(Púchovská skala)

Z Marienburgskej vieži za zwoniono.

(u Mickiewicza)¹⁴

Len rýmovou skladbou, výrazovou a myšlienkovou náplňou u Vajanského dostal tento verš, u Slovákov veľmi kultivovaný, novú mohutnosť. Ním valia sa vízie dlhej básnickej kompozície *Maják* a ním i predspev a dospev *Herodesa*.

*Obloha sivá, riedko si počula
šumieť k výšinám svojim výdych pokorný
z prs mojich.*

Ale už spevavá strofa, ktorou tečie rozprávka básne *Herodes*, je neklamne Heyduk. A tak neklamne zistíš si v zväzku tomto i *Máchu*.¹⁵

11

Vajanský a hlasisti.

...

Azda sa nemýlime, že Slovákov v rokoch 1890-tych do Prahy tiahla hlavne osobnosť Tomáša G. Masaryka. Anton Štefánek, vo Viedni študujúci, tam ešte zachytil jeho čerstvú stopu a pôvodom svojim bol tiež blízky Masarykovi, človeku pomoravskému. No oni vcelku málo pochopili z Masaryka. Šrobár sa tým ani netajil. On rástol z Masaryka možno v akej-

¹⁴ *Mickiewicza štúrovské pokolenie rado rečnievalo, tak dostalo sa do jeho rytmu. (pozn. Krčméryho)*

¹⁵ *Jaroslav Vlček upozornil ma bol na súvis strofy Herodesa so strofou Heydukove básne Dédův odkaz. Nespytoval som sa, či je nie možné, že by ten účinok bol spätný. Toho istého rytmu je i Kykymora, len párne verše sú o slabiku kratšie a znejú rytmom -uu!-u!-u. Máchu cítíš akosi z opaku v takýchto veršoch:*

*Jako tá zora plamenitá,
ako ten mladý jarný deň,
jak ruža polo rozvinutá,
jak nedosnený rája sen -*

v básni Ratmír zväzku Tatry a more, 1880. (pozn. Krčméryho).

si čudnej korelácii s Tolstým, ktorého náuky prostredkoval postupne Dušan Makovický a Albert Škarvan.

V uvedomelú generáciu sformovali sa hlasisti z kolízie medzi Martinom a Bystričkou. Medzi Vajanským a Masarykom. A to v generáciu plodnú, ktorá v slovenskom živote mnoho znamenala. Ujalo sa nazývať ich, ale sotva správne, realistami slovenskými. Tak v kontrapozícii oproti idealizmu školy Štúrovej. Ináč súbežní sú s európskym literárnym prúdom naturalizmu, len neuhádli dosiaľ uceliť si ho svetonázorove a politicky. Agrarizmus Antonína Švehlu v Čechách, ak i mal v sebe mnoho demagogického, vystihol všeličo z ducha generácie svojej.

Pomer Vajanského a Masaryka bol zvláštny. Ľudsky teplo posvietila naň Vilma Sokolová-Seidlová.¹⁶ (pozn. Krčméryho). Oni káľali sa najviac pre Rusko. I zatvrdli na seba, zdá sa, preň. Svetonázorove sa všelijako prelínali a do pokolenia hlasistov vplynulo všeličo z ich syntézy.

...

Inšpirátorom hlasistov in slovenicis bol podľa všetkého nie Masaryk, ale Herben. Keď čítaš u Herbena po rokoch ešte poučovanie o tom, ako „*ubozí Slováci rdousili se také sami*“. „*Inteligence slovenská oddala se fatalismu. Čekala, až je přijde osvobodit od východu Rusko. Tato inteligence byla však, vychována jsouc v duševní maďarštině, také aristokratická, neměla živné pudy v lidu, nechodila mezi lid, neorganizovala nic, leda něco hasičských spolků*“ (Herben: Masaryk, str. 182) akoby mu hlasisti z oka vypadli.

Len asi mlčal viac vo veci, než hovoril. A rany za neho z Martina prijímal Masaryk. Rany hlasistov zas rád znášal Vajanský. Ak bol kde krásny pomer medzi „otcami a deťmi“: bol medzi Vajanským a hlasistami. Pomer bez sentimentality a bez falše. Chlap vychovával chlapov. Chlapov v zmysle slovenskom. Nie poddaných, ale svobodných.

I tak si myslím vše: V chmúrnych rokoch vojny hlasisti slovenskí boli jedinou nádejou Vajanského.

¹⁶ Vilma Sokolová-Seidlová: *Z mých vzpomínek na Slovensko. (Pokr.) Slovenské pohľady XLVI, 1930, str. 470-492.* „*Pani Masaryková vyprávěla, jak s jejím mužem a Hurbanem bývalo, když jezdili na Bystričku. Na nádvoří v Martině vždy prý již je čekal Hurban a všecek rozradostněný je vítal a s mužem jejím se objímal. Na obou bylo vidět, že se rádi vidí, jen se usmívají a byli plni srdečnosti. To prý tak trvalo, co přijeli vozem na třetinu cesty. Zde se již začali o něco přít, vždy prudčeji a ohnivěji a než přijeli na Bystričku, že byli již jako dva koho-uti v sobě, až od nich jiskry lítaly*“ (str. 477). (pozn. Krčméryho).